

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล ข้อเสนอแนะ

5.1 ทดสอบสมมุติฐาน

การศึกษาวิจัยเรื่อง “กลยุทธ์การทุจริตจัดซื้อยาและเวชภัณฑ์กระทรวงสาธารณสุข : ศึกษาเฉพาะในเขตภาคเหนือ” นี้ผู้วิจัยได้ตั้งสมมุติฐานการวิจัยไว้ 3 ประการดังนี้

สมมุติฐานข้อที่ 1. กลยุทธ์ในการทุจริตการซื้อยาและเวชภัณฑ์ในเขตจังหวัดภาคเหนือมีรูปแบบและวิธีการที่ซับซ้อนและมีการร่วมมือระหว่างนักการเมือง ข้าราชการประจำในส่วนกลาง ภูมิภาคและท้องถิ่น ตลอดจนบริษัทจำหน่ายยาและเวชภัณฑ์

สมมุติฐานข้อที่ 2. สาเหตุของการทุจริตเกิดจากตัวแปรด้านตัวบุคคล ตัวแปรด้านระบบราชการและสังคมและตัวแปรที่เป็นองค์ประกอบภายนอกอื่น ๆ ได้แก่ เศรษฐกิจการเมือง กฎหมาย ฯลฯ

สมมุติฐานข้อที่ 3. วิธีการแก้ไขปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันให้ได้ผล ต้องแก้ไขที่ระบบการตรวจสอบให้เข้มแข็ง ปรับวัฒนธรรมการทำงานในองค์กรของรัฐ และสร้างปทัสถานทางสังคมให้เข้มแข็ง

สมมุติฐานข้อที่ 1. “กลยุทธ์ในการทุจริตการซื้อยาและเวชภัณฑ์ในเขตจังหวัดภาคเหนือมีรูปแบบและวิธีการที่ซับซ้อนและมีการร่วมมือกันระหว่างนักการเมือง ข้าราชการประจำในส่วนกลาง ภูมิภาคและท้องถิ่น ตลอดจนบริษัทจำหน่ายยาและเวชภัณฑ์

จากผลการศึกษาพบว่า ในการทุจริตซื้อยาและเวชภัณฑ์ในกระทรวงสาธารณสุขที่เกิดขึ้นในเขตจังหวัดภาคเหนือ อาจแบ่งตัวกลุ่มบุคคลรูปแบบและวิธีการออกได้เป็น 2 ระดับ คือ ระดับชาติ พบว่ากลุ่มบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการทุจริตจะประกอบด้วย ข้าราชการการเมือง ข้าราชการประจำระดับสูงและระดับกลางที่ประจำส่วนกลาง ภูมิภาคและท้องถิ่น ตลอดจนผู้บริหารและตัวแทนบริษัทจำหน่ายยาและเวชภัณฑ์ โดยมีรูปแบบและวิธีการที่สลับซับซ้อน มีการตกลงกันในระดับสูงและมีการถ่ายผลประโยชน์กันเป็นทอด ๆ ซึ่งอาจสรุปถึงกลยุทธ์รูปแบบและวิธีการได้ดังนี้

1. นักการเมืองและข้าราชการประจำระดับสูงจะทำการ โยกย้าย แต่งตั้งพรรคพวกของตนเองไปดำรงตำแหน่งที่มีอำนาจจัดการงบประมาณในวงเงินสูง ๆ เช่น กองโรงพยาบาล

ภูมิภาค ซึ่งดูแลโรงพยาบาลถึง 90 กว่าแห่งทั่วประเทศ กองสาธารณสุขภูมิภาค ซึ่งดูแลโรงพยาบาลชุมชน 700 กว่าแห่งและสถานีอนามัย 10,000 กว่าแห่งทั่วประเทศโดยตรง ตำแหน่งนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดที่มีอำนาจเต็มที่แต่เพียงผู้เดียวในการเกลี้ยบบประมาณและมีการซื้อขายตำแหน่งในกระทรวงสำหรับตำแหน่งที่มีโอกาสดูแลงบประมาณจะมีราคาซื้อขายที่สูงมาก

2. นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดจัดซื้อเองโดยใช้วิธีการแบ่งซอยใบเสร็จรับเงินโดยมีการตกลงกับบริษัทต่าง ๆ หลายแห่งและมีการตกลงกันเป็นกลุ่ม ๆ แบ่งกันเป็นเขต ๆ แล้วแต่ว่าบริษัทไหนจะจ่ายเงินพิเศษได้สูงกว่าจะมีข้อตกลงซื้อสูง หรือเป็นบริษัทที่เมืองบนส่งมา โดยใบเสร็จจะออกเป็นรายวัน ซอยย่อย ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับระเบียบของสำนักนายกรัฐมนตรี

3. เปลี่ยนประเภทของงบประมาณ เพื่อสะดวกในการใช้จ่ายเช่น เปลี่ยนจากงบอุดหนุนเฉพาะกิจ (งบ 800) ซึ่งต้องกระจายไปให้โรงพยาบาลชุมชน โดยตรง เป็นผู้ใช้จ่ายค่ารักษายาพยาบาลและของคณยากรมาเป็นงบฯ อุดหนุนหมวด 300 คือหมวดค่าใช้จ่ายวัสดุ ซึ่งจะได้จ่ายผ่านนายแพทย์สาธารณสุขได้อย่างอิสระ สำหรับรูปแบบและวิธีการที่ทำการก็คือ

วิธีที่ 1. ซื้อจากบริษัทเอกชนในราคาแพงหรือสั่งซื้อกรณีพิเศษผ่านองค์การเภสัชกรรมโดยจะมีการแนบรายชื่อบริษัทยามากับใบสั่งซื้อด้วย

วิธีที่ 2. สาธารณสุขจังหวัดโอนงบประมาณ ให้โรงพยาบาลสั่งยาเองและให้หักค่าคอมมิชชั่นไว้แล้วโอนไปให้ส่วนกลางบางส่วน

วิธีที่ 3. ซื้อยาเองโดยใช้เงินบำรุงของโรงพยาบาลแล้ว โยกย้ายงบประมาณจากหมวด 800 ไปเป็นหมวด 300 โดยลงรายการว่าเป็นค่าน้ำค่าไฟ

วิธีที่ 4. นักการเมืองและข้าราชการระดับสูงในส่วนกลาง จัดซื้อเวชภัณฑ์หรืออุปกรณ์แพทย์ในราคาที่สูงกว่าปกติ 3-4 เท่าตัวแล้วส่งกระจายมาตามโรงพยาบาลต่าง ๆ โดยตรง

นอกจากนี้ยังพบว่า บางครั้งมีการเขียนแผนงานโครงการเกี่ยวกับการจัดซื้ออุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้หรือรพชซึ่งมีราคาสูง โดยเขียนสเปกให้เอื้ออำนวยแก่บริษัทที่มีการเจรจาต่อรองไว้ล่วงหน้าแล้ว

ส่วนการทุจริตระดับภูมิภาคนั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องจะเป็นข้าราชการระดับสูงสุดของจังหวัดนั้น ๆ เช่น สาธารณสุขจังหวัด แพทย์ผู้อำนวยการโรงพยาบาล เกสซกรระดับต่าง ๆ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดซื้อ ตรวจรับสินค้า สำหรับรูปแบบและวิธีการก็จะเป็นแบบค่อนข้างธรรมดาไม่มีกลยุทธ์ที่ซับซ้อนเหมือนกับส่วนกลาง เช่น การจ่ายเงินสกลใส่ซองมอบให้

แพทย์หรือเภสัช จ่ายเป็นยาหรือผลิตภัณฑ์เพื่อนำไปใช้คลินิกส่วนตัวหรือจ่ายในรูปของของขวัญ เงินสนับสนุนบำรุงโรงพยาบาล เงินจ่ายจัดสัมมนาหรือซื้อเครื่องใช้สำนักงานให้โรงพยาบาล ฯลฯ

ดังนั้นจากผลการศึกษาที่กล่าวสรุปมาข้างต้นจึงสรุปว่ากลยุทธ์ในการทุจริตการจัดซื้อยาและเวชภัณฑ์ในเขตจังหวัดภาคเหนือมีรูปแบบและวิธีการที่ซับซ้อนและมีการร่วมมือระหว่างนักการเมือง ข้าราชการประจำในส่วนกลาง ภูมิภาคและท้องถิ่น ตลอดจนบริษัทจำหน่ายยาและเวชภัณฑ์ จริงดังสมมุติฐานที่ตั้งไว้ทุกประการ ดังนั้น สมมุติฐานข้อที่ 1 จึงได้รับการยอมรับ

สมมุติฐานข้อที่ 2. ที่ว่า “สาเหตุของการทุจริตเกิดจากตัวแปรด้านตัวบุคคล ตัวแปรด้านระบบราชการและสังคมและตัวแปรที่เป็นองค์ประกอบภายนอกอื่น ๆ ได้แก่ เศรษฐกิจการเมือง กฎหมาย ฯลฯ”

จากผลการศึกษา พบว่ากลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้ให้สัมภาษณ์ทั้งหมด ยอมรับว่าปัจจัยด้านตัวบุคคล เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการทุจริตการจัดซื้อยาและเวชภัณฑ์ในกระทรวงสาธารณสุข โดยมีความร่วมมือจากบุคคลในทุกส่วน ไม่ว่าจะเป็นนักการเมืองข้าราชการประจำและทุนเอกชน ทั้งนี้เพราะอำนาจเงินหรืออำนาจทุนนิยมได้เข้ามาอิทธิพลทำให้สภาพของสถาบันที่เคยบริการด้วยความมีวิชาชีพเฉพาะ เทียบพร้อมด้วยคุณธรรมจริยธรรม เมตตาธรรมให้แก่สังคมมาเป็นสังคมที่เต็มไปด้วยความร่วมมือแสวงหาผลประโยชน์สมคบกันทุจริตคอร์ปชั่นของนักการเมือง ข้าราชการทุกส่วนทุกระดับและผู้บริหารตัวแทนบริษัทเอกชนโดยที่มิได้มีการละอายต่อบาป ปัจจัยด้านระบบราชการและสังคม จากผลการศึกษาที่พบว่า เนื่องจากระบบราชการไทยยังคงเป็นลักษณะรวมศูนย์อำนาจ ไร้ประสิทธิภาพและไม่สนใจต่อการที่จะกระทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง จึงทำให้ข้าราชการค้ำนั่งตั้งแต่ผลประโยชน์ของตนและพวกพ้อง อีกทั้งโครงสร้างอำนาจที่เอื้ออำนวย เช่น กรณีของกระทรวงสาธารณสุข นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดมีอำนาจสูงมาก โดยมีดุลยพินิจแต่เพียงผู้เดียวในการเกลี้ยขบประมาณและมีอำนาจในจังหวัดอย่างเต็มที่ภายในจังหวัดเทียมเท่ากับเป็นตัวแทนของปลัดกระทรวงเลยทีเดียว

นอกจากการรวมศูนย์อำนาจแล้ว ระบบราชการยังขาดระบบการตรวจสอบที่สามารถทำให้เกิดการถ่วงดุลอำนาจในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับโรงพยาบาลชุมชน โรงพยาบาลทั่วไป โรงพยาบาลศูนย์ โดยเฉพาะการจัดซื้อยาและเวชภัณฑ์จากส่วนกลาง ยังเปิดช่องให้เกิดการค้ำเนินธุรกิจการเมืองของกลุ่มบุคคลที่ร่วมมือกันอย่างมาก นอกจากนี้เมื่อมีการทุจริตเกิดขึ้น

กระบวนการในการสอบสวนแม้จะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการเข้ามาตรวจสอบข้อเท็จจริง แต่ก็
ไม่มีการดำเนินการอย่างจริงจัง กระบวนการสอบสวนก็ไม่มีเงื่อนไขเวลากำหนดไว้ จึงทำให้เรื่อง
เงียบหาย หรือในที่สุดผู้ถูกลงโทษมักเป็นข้าราชการระดับล่างเท่านั้น

สำหรับตัวแปรทางด้านสังคมนั้นก็มีส่วนอย่างมากต่อการทุจริตคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นทั้ง
นี้เพราะสังคมไทยในปัจจุบัน วัตถุประสงค์ของคนที่เป็นเงินตรา โดยไม่คำนึงว่าคนเหล่านั้นจะได้เงินมา
โดยวิธีการใด ก็จะได้รับยกย่องยอมรับ เงินสามารถซื้อทุกอย่างทุกอย่างได้ ไม่ใช่แต่เฉพาะ
ปัจจัยในการดำรงชีวิตเท่านั้น แม้แต่อำนาจ และตำแหน่งหน้าที่ก็ยังสามารถซื้อได้ด้วยเงินตรา
จึงทำให้ทุกคนต่างต้องการหาทางซึ่งจะให้ได้มาซึ่งเงินตรา ในส่วนของตัวแปรที่เป็นองค์ประกอบ
ภายนอกอื่น ๆ เช่น กฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องนั้น พบว่าเป็นปัจจัยอีกด้านหนึ่งซึ่ง
เปิดโอกาสให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันการจัดซื้อยาและเวชภัณฑ์ได้ อาทิเช่นระเบียบสำนักนายก
รัฐมนตรีที่กำหนดวิธีการในการจัดซื้อยาและเวชภัณฑ์ไว้ว่า ให้ใช้วิธีการตกลงราคา การจัดซื้อครั้ง
หนึ่งมีราคาไม่เกิน 2 หมื่นบาท และวิธีการจัดซื้อพิเศษครั้งหนึ่งไม่เกิน 4 แสนบาทในกรณีที่ไม่
ผ่านองค์การเภสัชกรรม หรือกรณีผ่านองค์การเภสัชกรรม ให้ใช้วิธีการตกลงราคาได้ไม่เกิน
แสนบาทต่อครั้ง หรือวิธีพิเศษในกรณีเร่งด่วน แม้ในระเบียบดังกล่าวจะมีการกำหนดวงเงินใน
การจัดซื้อไว้รัดกุมพอสมควรแต่ก็ยังมีช่องโหว่ที่ทำให้ไม่สามารถป้องกันยุทธการขอยึด อัน
นำไปสู่การใช้กลยุทธ์อื่น ๆ ที่สามารถทำให้เกิดการทุจริตด้วยวิธีการต่าง ๆ ตามที่กล่าวไว้ใน
สมมุติฐานข้อที่ 1 แล้ว

นอกจากนี้ตัวแปรทางการเมืองยังเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้เกิดการทุจริต
คอร์รัปชันด้วยทั้งนี้เพราะ รัฐบาลทุกรัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศและใช้อำนาจรัฐจะเข้ามา
แสวงหาผลประโยชน์ให้กลุ่มคนและพรรคพวกแม้จะมีการประกาศว่าจะปราบปรามคอร์รัปชัน
แต่ก็เป็นเพียงคำพูด ในทางปฏิบัติกลับมีการเจรจาแข่งขัน แอ่งชิงผลประโยชน์และนับวันจะมี
ยุทธวิธีใหม่ ๆ ที่แยบยลมากยิ่งขึ้น

จากผลการศึกษาที่กล่าวสรุปมาข้างต้นจึงอาจกล่าวได้ว่า สมมุติฐานข้อที่ 2 ที่ว่า
"สาเหตุของการทุจริต เกิดจากตัวแปรด้านตัวบุคคล ตัวแปรด้านระบบราชการและสังคมและตัว
แปรที่เป็นองค์ประกอบภายนอกอื่น ๆ ได้แก่ กฎหมายระเบียบข้อบังคับและการเมือง" จึงได้รับ
การยอมรับ

สมมติฐานข้อที่ 3. "วิธีการแก้ไขปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันให้ได้ผล ต้องแก้ไขที่ระบบการตรวจสอบให้เข้มแข็ง ปรับวัฒนธรรมการทำงานในองค์กรของรัฐและสร้างปทัสถานทางสังคมให้เข้มแข็ง"

จากผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าการปรับวัฒนธรรมการทำงานของข้าราชการ เพื่อให้ข้าราชการมีคุณธรรมจริยธรรมและจรรยาบรรณในการปฏิบัติงานให้มากขึ้นนั้น ไม่น่าจะทำได้เพราะมันซ้ำเกินไปสำหรับสภาพสังคมไทยในปัจจุบันที่ยอมรับในสิ่งที่เป็นรูปธรรมนามธรรมมากกว่า เช่นทรัพย์สินเงินทองมากกว่า การเคารพในคุณงามความดีของคน นอกจากนี้ศาสนาที่คนยึดเหนี่ยวก็อยู่ในสภาพที่เสื่อมศรัทธาของคน ดังนั้นการแก้ไขโดยการปลูกฝังจริยธรรม คุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริตให้กับคนในปัจจุบันคงไม่ได้ผล แต่อีก 10-20 ปีข้างหน้าอาจเป็นไปได้ถ้ารัฐจะเอาจริงเอาจริงต่อการรณรงค์ปลูกฝังให้เด็กยุคปัจจุบันถูกปลูกฝังค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ที่ถูกต้องให้กับเขา เพื่อจะได้เป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคตได้

สำหรับในส่วนของการปรับปรุงระบบการตรวจสอบ เช่น ป.ป.ช. ให้มีอำนาจอย่างแท้จริงนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่เห็นด้วย แต่ไม่แน่ใจว่าจะสามารถทำได้เพราะฝ่ายการเมืองยังมีอิทธิพลสูงกว่า

ในส่วนของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง องค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบ ติดตามการทำงานของนักการเมืองและข้าราชการมากขึ้นนั้น นับว่ามีส่วนช่วยในการตรวจสอบได้อย่างมาก แต่ก็คงทำได้เฉพาะเป็นกรณีไปเท่านั้นคงจะหยุดยั้ง หรือป้องกันแก้ไขไม่ให้เกิดการทุจริตในทุกโครงการไม่ได้ นอกจากนี้จะมีการวางระบบให้เป็นรูปธรรมชัดเจน และจริงจังมากขึ้นจึงจะสามารถ ป้องกันการทุจริตในวงกว้างของข้าราชการได้

จากผลการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้นอาจสรุปได้ว่า สมมติฐานข้อที่ 3 นี้ไม่ได้รับการยอมรับ

5.1 สรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์

ในการวิจัยครั้งนี้ได้มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาไว้ 3 ประการดังนี้

5.2.1 เพื่อศึกษาถึงกลยุทธ์และแนวทางการการทุจริตการซื้อยาและเวชภัณฑ์ในกระทรวงสาธารณสุขในเขตภาคเหนือ

ผลการศึกษาพบว่า การทุจริตอาจแบ่งเป็น 2 ระดับ คือ

ระดับภูมิภาค ผู้เกี่ยวข้องได้แก่ ข้าราชการระดับสูงของจังหวัด เช่น สาธารณสุขจังหวัด แพทย์ผู้อำนวยการ ข้าราชการระดับกลาง และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการจัดซื้อและ

ตรวจรับสินค้า บางคนก็ทำด้วยความเต็มใจ แต่บางคนก็กระทำไปด้วยความจำยอม หรือแกล้งทำเป็นไม่รู้ไม่เห็น

ส่วนกลยุทธ์และแนวทางในการทุจริตนั้นอาจสรุปได้ว่าผู้แทนระดับที่เดินตลาดทั่วไปในแต่ละจังหวัดจะติดต่อขายยาให้กับแพทย์หรือเภสัชกรที่ทำหน้าที่อนุมัติสั่งยาในแต่ละโรงพยาบาลชุมชน โดยตรง และจะมีการเจรจาต่อรองกันในเรื่องผลประโยชน์ตอบแทนตลอดจนวิธีการในการจ่าย ซึ่งอาจกระทำโดยวิธีการต่าง ๆ ดังนี้คือ

1. จ่ายเงินสดใส่ซองให้แพทย์หรือเภสัชกร
2. จ่ายเป็นยาหรือผลิตภัณฑ์ เท่ากับตัวเลขที่ตกลงกันไว้ เพื่อนำไปใช้ที่คลินิกส่วนตัว
3. จ่ายรูปของขวัญ เช่น ตู้เย็น ทีวี ฯลฯ
4. จ่ายรูปของการเงินสนับสนุน บำรุงค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของโรงพยาบาล
5. รับเงินสดไว้ล่วงหน้าตลอดปี แล้วสั่งให้เจ้าหน้าที่โรงพยาบาลต้องสั่งซื้อยาจากบริษัทนั้นให้ได้ในวงเงินที่กำหนด

จะเห็นได้ว่าในการทุจริตระดับภูมิภาคนั้นมีการใช้กลยุทธ์แบบดั้งเดิมอย่างต่อเนื่อง เช่น การรับของขวัญ ของกำนัล รับสินบนและการจ่ายค่าน้ำร้อนน้ำชา การหยอดน้ำมัน เพื่อให้ผู้มีอำนาจใช้อำนาจและอิทธิพลที่มีอยู่ตามตำแหน่งหน้าที่กระทำทุกลักษณะที่เป็นไปโดยมิชอบ ไม่ว่าจะเป็นอนุมัติงานผิดระเบียบ การจัดซื้อจัดจ้างยาและเวชภัณฑ์ในราคาสูง การสั่งการที่ผิดระเบียบ-ผิดกฎหมาย การทะเลาะไม่ปฏิบัติหน้าที่ การนิ่งเฉย การสั่งซื้อยาและเวชภัณฑ์ที่ด้อยคุณภาพไม่สมราคา ซึ่งอาจจัดแบ่งเป็นการคอร์รัปชันที่เป็นความคิดต่อตำแหน่งหน้าที่ราชการ ความผิดต่อวินัยราชการ (ธานินทร์, 2510 : หน้า 3)

การทุจริตระดับชาติ จะเป็นความร่วมมือระหว่างนักการเมือง ข้าราชการประจำทั้งในส่วนกลาง ภูมิภาค และท้องถิ่น ตลอดจนผู้แทนบริษัทขายยาและเวชภัณฑ์ โดยมีกลยุทธ์และวิธีการดังนี้

1. ในระดับนโยบายได้มีการยกเลิกราคากลางที่ควบคุมราคาและเวชภัณฑ์ โดยไม่มีความเร่งรีบที่จะตั้งราคากลางใหม่เป็นเวลาเกือบหนึ่งปี

2. ร่วมมือกับบริษัทพรรคพวกจำนวนหลายบริษัทเป็นเครือข่าย เพื่อการป้องกันการมีพิรุณ

3. ออกคำสั่งสั่งการ โดยการใช้วิธีการต่าง ๆ ที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร การสั่งทางวาจาโดยตรง สั่งทางโทรศัพท์ผ่านรูปแบบการจัดซื้อ 7 ประเภท คือ (1) โรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลทั่วไป โรงพยาบาลชุมชน มีการสั่งซื้อจากบริษัทตามคำสั่งที่ส่วนกลางกำหนด (2) โอน

งบประมาณจากหมวด 800 มาเป็นหมวด 300 เพื่อให้เกิดอำนาจแก่สาธารณสุขจังหวัดสามารถจัดซื้อเอง โดยการขอยืมลย แยกตั้งซื้อไปตามบริษัทในเครือแล้วให้บริษัทส่งของตามหน่วยงานเพื่อตรวจรับเอง (3) ตั้งซื้อผ่านองค์การเภสัชกรรม โดยระบุชื่อบริษัท (4) สาธารณสุขจังหวัดโอนเงินให้โรงพยาบาลชุมชนจัดซื้อตามความต้องการแล้วขอเงินคืนให้กับสาธารณสุขจังหวัด (5) แจกจ่ายยาและเวชภัณฑ์ไปตามสถานพยาบาลต่าง ๆ โดยไม่มีการตั้งซื้อ (6) ให้เงินบำรุงตั้งซื้อ โดยพยายามกลบเกลื่อนร่องรอยทุจริต (7) ให้โรงพยาบาลตั้งซื้อตามราคาปกติแต่จ่ายสวัสดิการให้ส่วนกลาง

5.2.2 เพื่อวิเคราะห์ถึงสาเหตุของปัญหาจุดบกพร่องต่าง ๆ ที่เป็นเงื่อนไขและช่องโหว่ที่ทำให้เกิดการทุจริตการจัดซื้อยาและเวชภัณฑ์ในกระทรวงสาธารณสุข

จากข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างทั้งในส่วนของการข้าราชการประจำและตัวแทนบริษัทจำหน่ายยาและเวชภัณฑ์ที่เกี่ยวข้อง อาจวิเคราะห์ถึงสาเหตุที่ทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชันได้ดังนี้

5.2.2.1 สาเหตุจากปัจจัยด้านบุคคล ซึ่งประกอบด้วยนักการเมือง ข้าราชการประจำทั้งในส่วนกลาง ภูมิภาค และท้องถิ่น และผู้บริหารตลอดจนตัวแทนบริษัทจำหน่ายยาและเวชภัณฑ์ทั้งหมดล้วนมีส่วนร่วมในการดำเนินการทุจริต โดยมีรูปแบบและยุทธวิธีที่หลากหลายได้กล่าวมาข้างต้น การที่บุคคลเหล่านั้นต้องหันมาร่วมมือกันก็เพราะสาเหตุมาจากอิทธิพลของอำนาจเงิน ที่ครอบงำจิตใจของคนในสังคม ทำให้คุณธรรมจริยธรรมของคนในสังคมรวมทั้งข้าราชการเสื่อมลงอย่างมากจนทำให้เกิดความกล้าที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างไม่ละอายต่อบาป อีกทั้งระบบอุปถัมภ์ที่เป็นเครือข่าย ที่มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทำให้มีการปกป้องความผิดให้กันและกัน โดยข้าราชการระดับสูง และนักการเมืองจึงทำให้มีการพัฒนากลยุทธ์ รูปแบบการทุจริตที่แยบยลมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งผลการศึกษาส่วนนี้ สอดคล้องกับที่ กระทบ ท่องธรรมชาติ และพรรคดี ผ่องแผ้ว (2539 :) ได้กล่าวไว้ในเรื่อง โอกาสของบุคคลที่ทำให้เกิดการคอร์รัปชันและความต้องการมีเงิน ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากลักษณะนิสัยหรือบุคลิกภาพของบุคคลที่สะสมมาความเห็นแก่ตัวโลกมาก ใช้ชีวิตอย่างฟุ้งเฟ้อ คีลธรรมจริยธรรม คุณธรรมของบุคคลในสังคมเสื่อมโทรมลง ทศนคติของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในสังคมก็เปลี่ยนแปลงไปมองเห็นวัตถุหรือเงินเป็นเครื่องกำหนดศักดิ์ศรีของคนในสังคม จึงกระทำทุกอย่างเพื่อจะได้มีเงิน ประกอบกับการคาดการณ์ถึงสิ่งที่จะเกิดขึ้นจากการคอร์รัปชันนั้น น่าจะหลุดรอดจากการตรวจสอบไปได้

5.2.2.2 สาเหตุมาจากตัวระบบราชการและค่านิยมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ระบบราชการไทยที่มีลักษณะรวมศูนย์อำนาจไว้ที่ส่วนกลาง ทำให้เกิดการ

ทุ่มทุน เพื่อให้เข้าถึงอำนาจและการเข้ามามีโอกาสกำหนดการใช้ทรัพยากรของรัฐทุกวิถีทาง เช่นนักการเมืองซื้อตำแหน่งรัฐมนตรี ข้าราชการประจำซื้อตำแหน่ง จากนักการเมือง พ่อค่านักธุรกิจ ซื้อถึงอำนาจความสะดวกเพื่อหวังผลทางธุรกิจของตน จึงทำให้ข้าราชการต้องละทิ้งความถูกต้อง ขอมงานต่อลาพักการะและการรักษาตำแหน่งของตนเองไว้แม้ว่าปัจจุบันจะมี ความพยายามในการปรับปรุงระบบราชการให้ดีขึ้นแต่ก็ยังไม่เป็นผล นอกจากตัวระบบแล้ว กฎหมายและระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ โดยเฉพาะในส่วนของ การจัดซื้อจัดจ้างยังมีช่องโหว่อีก มากที่ทำให้เป็นช่องทางในการแสวงหาผลประโยชน์โดยมิชอบได้ ดังได้กล่าวไว้แล้วในตอน ต้น อีกทั้งค่านิยมของสังคมไทยที่ถูกครอบงำโดยวัตถุนิยม ทำให้ศักดิ์ศรีและคุณค่าของคนถูกจัด ระดับด้วยทรัพย์สินเงินทองมากกว่าคุณงามความดีและความซื่อสัตย์สุจริตทำให้ทุกคนต่างมุ่งที่ จะแสวงหาทรัพย์สินเงินทอง แม้จะต้องทำในสิ่งที่เรียกว่าการทุจริตคอร์รัปชันก็ตาม

5.2.2.3 สาเหตุจากปัจจัยด้านระบบการเมือง ทั้งนี้เพราะระบบการเมือง ไทยที่อ่อนแอและไร้เสถียรภาพมีส่วนสำคัญมากที่ทำให้เกิดการทุจริตคอร์รัปชัน เพราะรัฐบาลจะ เป็นรัฐบาลผสมหลายพรรค เมื่อเข้ามาเป็นรัฐบาลก็จะทำการเจรจา แ่งขัน แย่งชิงผลประโยชน์ ซึ่งกันและกัน และไม่กล้าแตะต้องในผลประโยชน์ของพรรคอื่นเพราะเกรงความขัดแย้ง ดังนั้น จึงไม่มีการวางแผนในการปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันอย่างจริงจัง อาจทำพอเป็นพิธีการเท่า นั้น ยิ่งไปกว่านั้นอาจพยายามหาช่องทางที่แยบผลกว่าเก่าขึ้นมาใช้ จึงทำให้การทุจริตคอร์รัปชัน ไม่อาจหมดไปได้

5.2.3 เพื่อศึกษาถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาเพื่อให้การทุจริตในการจัดซื้อยาและเวชภัณฑ์ลดน้อยลงไป หรือหมดไป

จากผลการศึกษาพบว่า ในความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่แล้วเห็นว่า การ แก้ไขปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันตามแนวทางที่ผ่านมาไม่ได้ผล แม้ว่าจะมีการออกมาเปิดเผยการ ทุจริตต่างๆ มากมายแก่สาธารณชนเป็นที่ฮือฮาอยู่ช่วงระยะเวลาหนึ่งไม่นานก็เงียบหายไป ผู้ที่กระทำ ผิดระดับหัวหน้ามักจะรอดพ้นจากการลงโทษเสมอ ป.ป.ป. สามารถจะเอาผิดได้เพียงระดับหาง แลว ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อเวลาผ่านไปข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ระดับสูง หรือนักการเมืองที่มีความมัว หมองก็กลับมาใช้อำนาจ มีตำแหน่งที่ดีกว่าเดิมซึ่งก็เป็นไปตามแนวทางเดียวกับนักวิชาการหลาย ท่านที่ได้ศึกษาและทำการวิจัยไว้

จากผลการศึกษาผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคน ต้องการให้มีการบังคับใช้กฎหมายและลงโทษ ข้าราชการประจำ ข้าราชการการเมืองอย่างจริงจังและเป็นโทษสถานหนักเพื่อจะให้สังคมเกิด การตื่นตัวและเป็นการสร้างตัวอย่างให้แก่ผู้ที่คิดจะกระทำผิดอีก

สำหรับการอนุมัติโครงการใหญ่ ๆ นั้น จะเห็นได้อย่างเด่นชัดว่าจะมีการร้องเรียนกัน โดยตลอดว่าการประมูลเป็นการกระทำโดยมิชอบ มีการเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง และที่ผ่านมารัฐบาลกระทำได้ดีก็เพียงยกเลิกการประมูลแล้วให้มีการประมูลกันใหม่ แต่ก็ไม่มีมีการตรวจสอบหาตัวผู้กระทำผิดเอามาลงโทษจึงควรจะมีการตรวจสอบเอาตัวผู้กระทำผิดมาลงโทษให้เป็นตัวอย่างแก่สังคม นอกจากการอนุมัติโดยการประมูลแล้ว ยังมีการอนุมัติด้วยวิธีต่าง ๆ ที่น่าจะยกเลิกการให้อำนาจเสียเพราะเป็นช่องทางการทุจริต โดยเฉพาะวิธีอนุมัติจัดซื้อและจัดจ้างโดยวิธีพิเศษ ซึ่งข้าราชการมีสิทธิในการอนุมัติในวงเงินครึ่งหนึ่งของวิธีประกวดราคา วิธีพิเศษนี้ได้กลายมาเป็นช่องทางให้หน่วยงานราชการอ้างความจำเป็นเร่งด่วนเพื่อทำการทุจริต วิธีการตกลงราคาและสอบราคาก็เช่นเดียวกัน ข้าราชการจะแสกนขอการจัดซื้อจัดจ้างในวงเงินเล็กกลงแต่หลาย ๆ ครั้ง เพื่อหลีกเลี่ยงการประมูลและเพื่อให้เจ้าหน้าที่ระดับกลางมีสิทธิอนุมัติได้

สำหรับประเด็นการสร้างระบบตรวจสอบที่เข้มแข็งนั้น ควรมีการปรับปรุงระบบตรวจสอบในทุกระดับที่มีการจัดซื้อจัดจ้างโดยการขยายฐานการตัดสินใจให้การจัดซื้อจัดจ้างอยู่ในดุลพินิจของคณะกรรมการซึ่งมาจากหลาย ๆ หน่วยงาน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชน ที่มีความอิสระซึ่งคัดเลือกจากตัวแทนของจังหวัด ยกเลิกการให้อำนาจการจัดซื้อจัดจ้างให้แก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง คณะกรรมการควรจะมีระงับในการทำงานในช่วงเวลาหนึ่ง เมื่อหมดวาระก็ให้มีการคัดเลือกใหม่ คณะกรรมการควรปลอดจากอิทธิพลของนักการเมืองและข้าราชการระดับสูง เพื่อให้ศูนย์แต่ละแห่งทราบข้อมูล การจัดซื้อของแห่งอื่นในภาพรวมสามารถนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนาวิธีการจัดซื้อของตนเอง ในขณะที่เดียวกันหน่วยงานกลางก็จะคอยตรวจสอบดูว่ามีรายการใดหรือศูนย์จัดซื้อใดที่ดำเนินการอาจก่อให้เกิดว่ามีปัญหาเกิดขึ้นและทำการตรวจสอบ นอกจากนี้หน่วยงานกลางควรจัดระบบให้มีการสุ่มสำรวจความถูกต้องของข้อมูลจากศูนย์ต่าง ๆ

หน่วยงานของรัฐที่ทำหน้าที่ตรวจสอบและควบคุมการทุจริตในวงราชการ ก็คือ คณะกรรมการ ป.ป.ช. ในปัจจุบัน จากเดิมที่กฎหมายไม่ได้ให้อำนาจมากพอไม่สามารถสอบสวน ส.ส. หรือ วุฒิสมาชิกได้ ทำได้เฉพาะข้าราชการประจำเท่านั้นและไม่สามารถลงโทษได้เองเพียงเป็นผู้ชี้ข้อมูลและส่งเรื่องให้กับสังกัดตั้งคณะกรรมการสอบสวนทางวินัย ส่วนข้าราชการการเมืองไม่มีกฎหมายว่าด้วยโทษทางวินัย ปัจจุบันรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ทำให้ระบบตรวจสอบมีประสิทธิภาพมากขึ้น มีลักษณะเป็นองค์กรอิสระมีอำนาจมากขึ้นสามารถดูแลนักการเมืองได้มากขึ้นต่อไปในอนาคตเมื่อ ป.ป.ช. ได้ทำงานอย่างสมบูรณ์ มีกฎหมายลูกครบถ้วนกระบวนการปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันจะเข้มแข็งขึ้นเพียงใดจะต้องรอดูต่อไป

สำหรับการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชันในระบบการเมือง จะต้องกระทำโดยการสร้างสังคมให้ประชาชนมีความเข้มแข็ง เพื่อให้ประชาสังคมเข้ามาตรวจสอบและควบคุมระบบการเมือง และการสร้างระบบการตรวจสอบควบคุมกันเองของนักการเมือง การสร้างประชาสังคมให้เข้มแข็งสามารถกระทำได้โดยการกระจายอำนาจสู่ส่วนท้องถิ่น การส่งเสริมบทบาทให้สื่อมวลชนและกลุ่มพลังนอกสถาบันบทบาทในการควบคุมการทำงานของคณะรัฐมนตรีและรัฐสภามากยิ่งขึ้น สำหรับการสร้างระบบให้นักการเมืองตรวจสอบควบคุมกันเองสามารถดำเนินโดยส่งเสริมให้พรรคการเมืองมีความเป็นอิสระ นักการเมืองสร้างกลไกในการขจัดผู้แทนที่มีปัญหาทางด้านศีลธรรมให้หลุดพ้นออกจากวงจรการเมือง มีกระบวนการตรวจสอบทรัพย์สินของนักการเมืองอย่างสม่ำเสมอและมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่ติดตามตรวจสอบทรัพย์สินของนักการเมืองที่มีประสิทธิภาพ ผู้กระทำความผิดจะต้องได้รับการลงโทษอย่างรุนแรงทั้งทางด้านกฎหมายและทางสังคมควบคู่กันไป

สำหรับแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพระบบการบริหารเวชภัณฑ์ ที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนดขึ้นมาใหม่เมื่อเดือนมกราคม 2542 ซึ่งมีมาตรการต่าง ๆ หลายประการ ได้แก่ การจัดตั้งคณะกรรมการทั้งในระดับส่วนกลางและจังหวัดขึ้นมาเพื่อทำหน้าที่ในการจัดสรรงบประมาณในการจัดซื้อยา ในการกำหนดราคาขายที่เหมาะสม และจัดให้มีระบบการตรวจสอบรายงานทุกระดับนั้น ผู้ให้สัมภาษณ์โดยเฉพาะในส่วนของข้าราชการยอมรับว่าเป็นหลักการที่ดี แต่ไม่แน่ใจว่าจะสามารถนำมาปฏิบัติได้ผลหรือไม่ เพราะอาจยังมีความเกรงกลัวในอิทธิพลของผู้บังคับบัญชาระดับสูงอยู่

5.3 อภิปรายผล

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับกลยุทธ์และแนวทางในการทุจริตการจัดซื้อยาและเวชภัณฑ์ของกระทรวงสาธารณสุข ในเขตภาคเหนือ นั้นพบว่า การทุจริตอาจแบ่งเป็นระดับภูมิภาคและระดับชาติ ซึ่งมีวิธีการการรูปแบบที่แตกต่างกัน โดยพฤติกรรมคอร์รัปชันระดับชาติจะมีความซับซ้อนและกว้างขวางดังที่กล่าวไปข้างต้น และจะกระทำกันเป็นเครือข่ายกว้างขวางครอบคลุมจากส่วนกลาง คือ นักการเมืองที่บริหารกระทรวงร่วมมือกับข้าราชการชั้นสูงที่มีตำแหน่งได้คืบมาจากการเล่นพรรคเล่นพวก หรือ "ระบบอุปถัมภ์" ร่วมกันสร้างนโยบาย-โครงการ วางกฎระเบียบ-เงื่อนไขหรือสเปกการจัดซื้อจัดจ้างให้ประโยชน์แก่บริษัทเอกชนที่เป็นพรรคพวกกัน ปริมาณเงินที่สูญเสียชีวิตไปในการคอร์รัปชันจึงมีปริมาณมหาศาลเพราะต้องแบ่งทุกระดับจากส่วนยอดลงมาถึงส่วนฐาน

การหารายได้ก็ได้กลายเป็นเรื่องปกติ หรือ การกินตามน้ำ เป็นเรื่องผลประโยชน์ของผู้มีอำนาจ หรือ การใช้ตำแหน่งข้าราชการเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว เพื่อพรรคพวกและญาติพี่น้องมากขึ้น จุดมุ่งหมายของการปฏิบัติงานราชการจึงผันแปร ไปจากเพื่อความผาสุกของประชาชนส่วนรวมมาเป็นเพื่อความผาสุกส่วนตัวหรือคณะเล็ก ๆ ทำให้คนบางคนพลอยมีตำแหน่งสูงขึ้น มีความมั่งคั่งขึ้นแต่งงานราชการกลับทรุดลง มีหน้าข้าราชการคอร์ปชั่นในยุคปัจจุบันยังหลุดพ้นจากความผิดต่อหน้าที่ ความรับผิดชอบวินัยราชการ หลุดพ้นจากการตรวจสอบเอาความผิดของ ป.ป.ป. หรือ ส.ค.ง. จึงทำให้กระบวนการคอร์ปชั่นมีมากขึ้น มีการขอร้องแกมบังคับให้เกิดการร่วมมือการคอร์ปชั่นอย่างกว้างขวางกับข้าราชการทั่วไปที่อยู่นอกกระบวนการ โดยมีความกระหือมิใจว่าอิทธิพลทางการเมืองที่ครอบคลุมกระทรวงสาธารณสุขอยู่ในปัจจุบันมีมากพอที่จะทำให้เกิดการคอร์ปชั่นเป็นวงกว้างและเป็นสิ่งปกติ อาจกล่าวได้ว่าลักษณะรูปแบบวิธีการและกลุ่มบุคคลที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับคอร์ปชั่นได้พัฒนาและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การทุจริตคดโกงในสมัยโบราณเป็นอย่างไร ๆ สามารถมองเห็นและรับรู้โดยทั่วไป (เป็นไปดังทฤษฎีของ ประสพทิติ คำรังชัย, 2538 : 18) การคอร์ปชั่นในปัจจุบันและอนาคตมีรูปแบบสลับซับซ้อน มีการใช้เทคโนโลยีขั้นสูงเข้ามาเกี่ยวข้อง คนที่เสนอให้สินบนกับคนที่รับสินบนกับผู้ปฏิบัติการ อาจไม่ได้มีการสัมผัสกันโดยตรงเลย แต่ผลของการดำเนินงานก็ได้บรรลุไปตามเป้าหมายแล้ว ซึ่งเป็นเรื่องยากยิ่งที่จะติดตามตรวจสอบ ซึ่งผลการศึกษาที่สอดคล้องอย่างยิ่งกับแนวคิดเกี่ยวกับกลยุทธ์การคอร์ปชั่นยุคโบราณถึงยุคโลกาภิวัตน์ ที่ได้กล่าวถึงวิวัฒนาการของการคอร์ปชั่นในประเทศไทยไว้ว่า ในอดีตวิธีการคอร์ปชั่นจะทำแบบตรง ๆ คือใช้วิธีการยักยอกเงินรัฐ การให้ของขวัญ ของกำนัลแต่ในปัจจุบัน การคอร์ปชั่นได้มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาลักษณะรูปแบบและวิธีการที่แยบยล เช่น การรับค่าสมนาคุณจากการจัดซื้อหรือก่อสร้างสถานที่ราชการ ได้คิดเป็นสัดส่วนร้อยละ การได้รับผลประโยชน์โดยตรงจากการช่วยเหลืออำนวยความสะดวก กับผู้ที่ทำโครงการกับรัฐบาลการให้ออมนุมัติออกไปอนุญาต หรือการจัดซื้อจัดจ้าง เป็นต้น วิธีการจ่ายเงินก็ทำกันหลายวิธี เช่น จ่ายเป็นเงินสด จ่ายเป็นสิ่งของ เช่น บ้าน รถยนต์ โอนเงินเข้าบัญชีในต่างประเทศ การชำระกันด้วยหุ้น ด้วยวิธีการเสียการพนัน เป็นต้น (วิภูจักรรายวัน, 28 ก.ค.37)

นอกจากนี้ผลการศึกษาในเรื่องกลยุทธ์และแนวทางในการทุจริตการจัดซื้อยาและเวชภัณฑ์ในเขตจังหวัดภาคเหนือที่ได้ยังสอดคล้องและเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับผลการสอบสวนของ นพ.บรรลุ ศิริमानนท์ (ระหว่าง 27 สิงหาคม - 14 กันยายน 2541 : 12-13) และข่าวสารอื่น ๆ ที่มีการเปิดเผยต่อหน้าสาธารณชนทางหน้าหนังสือพิมพ์ โดยกระบวนการการทุจริตเริ่มตั้งต้นตั้งแต่ส่วนกลางโดยภาคการเมืองร่วมกับกลุ่มข้าราชการชั้นสูงที่เป็นพรรคพวกกันใช้

อำนาจและช่องโหว่ของกฎระเบียบข้อบังคับ ให้มีการร่วมกันทุจริตต่อประมาณของชาติบ้านเมืองโดยวิธีการออกคำสั่งสั่งการ โดยใช้วิธีการต่าง ๆ ซึ่งไม่เป็นลายลักษณ์อักษร การสั่งทางวาจาโดยตรง-สั่งทางโทรศัพท์ให้มีการร่วมกันทุจริตงบประมาณแผ่นดินในแทบทุกส่วนของส่วนราชการ ส่วนภูมิภาค ไม่ว่าจะเป็นสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด โรงพยาบาลทั่วไป โรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลชุมชน สำนักงานสาธารณสุขอำเภอและสถานีอนามัย ซึ่งถ้าหากการทุจริตครั้งนี้สำเร็จผล งบประมาณ 1,400 ล้านบาทจะตกถึงมือประชาชนไม่ถึง 50% เนื่องจากราคายาและเวชภัณฑ์ให้มีการตั้งซื้อมีราคาสูงกว่า ราคาที่ควรซื้อถึง 300%-400% ซึ่งหากว่าแพทย์ชนบทส่วนหนึ่งไม่ออกมาเปิดเผยหรือ ข้าราชการทั้งหมดตกอยู่ภายใต้อิทธิพลทางการเมืองและवादจริยธรรม-จรรยาบรรณ การทุจริตครั้งนี้ก็จะบรรลุผลสำเร็จครบวงจรเป็นอย่างดี โดยที่สำนักงาน ป.ป.ป. หรือ ส.ค.ง. ไม่สามารถเอาความผิดได้ เพราะเป็นการทุจริตที่กระทำไปโดยถูกชั้นตอน กฎระเบียบและกฎหมายที่เปิดโอกาสให้และยังเท่ากับเป็นการดึง บังคับ หรือชักชวนให้ข้าราชการส่วนใหญ่ของกระทรวงสาธารณสุขร่วมกันทุจริตคอร์ปชั่น

5.3.2 ในส่วนของสาเหตุที่ทำให้เกิดการทุจริตคอร์ปชั่นในวงราชการกระทรวงสาธารณสุขนั้นเกิดจากปัจจัยหลายอย่างประกอบกัน ได้แก่ 1) ปัจจัยทางด้านตัวบุคคล ที่ขาดคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเป็นผลมาจาก ค่านิยมสังคมที่เปลี่ยนไปเพราะ ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมตะวันตกเป็นสังคมวัตถุนิยมหรือบริโภคนิยม ทำให้เกิดการยอมรับบุคคลที่แม้มีเบื้องหลังที่ไม่สุจริตแต่มีเงิน มีฐานะเป็นผู้ที่มีหน้ามีตาในสังคม หรือ ค่านิยมที่ยอมรับการคอร์ปชั่นตามน้ำ, การหยอดน้ำมัน, การวิ่งเต้นซื้อตำแหน่ง การซื้อสิทธิขายเสียง ฯลฯ ซึ่งค่านิยมหรือปทัสฐานของสังคม จึงเป็นตัวผลักดันที่สำคัญอันหนึ่งที่ทำให้คนตัดสินใจคอร์ปชั่นได้อย่างหนึ่ง ผู้ให้สัมภาษณ์ยังให้ความเห็นต่อไปว่า ค่านิยมได้ทำให้คนเกิดความเห็นแก่ตัว เพราะเมื่อทำการต่อต้านหรือขัดขวางพวกทุจริตคอร์ปชั่นกลับถูกกลั่นแกล้ง เช่น ค่านิยมรู้หลบเป็นปีก รู้หลีกเป็นหาง, ตามหลังผู้ใหญ่มากไม่กั๊ก, พูดไปสองฝั่งบ้าย นิ่งเสียคำตั้งทอง ค่านิยมหรือทัศนคติเหล่านี้ จึงมีส่วนทำให้การปราบปรามการคอร์ปชั่นได้น้อยลง ค่านิยมหรือวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงความมีน้ำใจต่อผู้อื่น โดยการมอบของกำนัลหรือให้รางวัลตอบแทนแก่ผู้ที่ทำดีแก่ตนก่อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากภาคราชการ ทำให้เรื่องสินน้ำใจกับการคอร์ปชั่นตกอยู่ในสภาพที่เหลื่อมกันอยู่

2. ระบบราชการ ระบบราชการไทยมีลักษณะรวมศูนย์อำนาจและไร้ประสิทธิภาพ ซึ่งนักวิชาการที่ศึกษาตามแนวของนักพัฒนา เช่น ฮันดิ้งตันและสก็อตให้ความเห็นว่า ประเทศที่กำลังพัฒนา การคอร์ปชั่นเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการนำไปสู่ความทันสมัยและการรวมศูนย์อำนาจ

เพราะในสังคมก่อนทันสมัยของไทยเรานั้น ระบบการเล่นพรรคเล่นพวกและการนำเงินของส่วนรวมบางส่วนมาใช้ส่วนตัวเป็นพฤติกรรมที่ยอมรับได้และอาจไม่ผิดกฎหมาย เราไม่สามารถที่จะแยกเงินของกษัตริย์ออกจากเงินของสาธารณะให้เห็นอย่างชัดเจนได้ ในช่วงระหว่างและภายหลังการเปลี่ยนผ่านมาสู่สถาบันที่ทันสมัยของระบอบราชการ รัฐสภา ฯลฯ การประพฤติปฏิบัติดังกล่าวก็ยังคงดำเนินต่อไป การรวมศูนย์อำนาจทางการเมืองในระบบราชการทำให้มีการคอร์รัปชันมากขึ้น การมีตำแหน่งสูงเป็นวิถีทางที่สำคัญที่นำไปสู่การสะสมความมั่งคั่งโดยการใช้อำนาจของชนชั้นนำไปในทางที่ผิด การคอร์รัปชันยังดำเนินคู่กับระบบราชการไทยเรื่อยมา กระบวนการการนำไปสู่ความทันสมัยเองเป็นตัวการที่ทำให้เกิดพฤติกรรมการคอร์รัปชันมากขึ้น เศรษฐกิจที่พัฒนาขึ้นนำมาซึ่งโอกาสในการสะสมเงินและอำนาจทางการเมือง คนกลุ่มใหม่ที่มีความมั่งคั่งเหล่านี้จะกระทำทุกอย่าง เพื่อเป็นการเพิ่มพูนความมั่งคั่งและอำนาจให้กับตัวเองต่อไป รวมทั้งการติดสินบนข้าราชการที่สามารถอำนวยความสะดวกให้กับพวกเขาได้ ความทันสมัยนี้ นำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอำนาจเก่า (ชนชั้นศักดินาหรือพวกข้าราชการ) และพวกเสรีชนใหม่ (พ่อค้า, นายทุน หรือพวกชนชั้นกลางใหม่) ความขัดแย้งนี้เกิดขึ้นเนื่องจากชนชั้นผู้นำเก่าพยายามที่จะขัดขวางการเจริญเติบโตของพวกเสรีชนใหม่หรือเป็นเพราะระบบราชการเก่าไม่สามารถปรับตัวและรับมือกับความต้องการของพวกเสรีชนใหม่ได้ คอร์รัปชันจึงมีแนวโน้มมากขึ้นซึ่งเปรียบเสมือนเป็นวิธีการที่จะช่วยลดความขัดแย้งและความไม่ลงรอยกันต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นภายใต้ความทันสมัย พวกที่มีความมั่งคั่งกลุ่มใหม่นี้พบว่าหนทางที่ถูกต้องตามกฎหมายเพื่อที่จะได้มาซึ่งอำนาจทางการเมืองนั้นถูกกีดขวางโดยกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่ทำการผูกขาดหนทางเหล่านี้เอาไว้ ดังนั้นพวกเขาจึงต้องใช้วิธีการ "ซื้อ" หนทางเพื่อไปสู่รัฐสภา หรือ หน่วยงานทางการเมือง การคอร์รัปชันจึงเป็นวิธีการของพวก "เสรีชนใหม่" ที่จะก้าวข้ามพ้นความแปลกแยกจากขบวนการทางการเมืองและได้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับเดียวกับความมั่งคั่งและอำนาจทางเศรษฐกิจของพวกเขา นั่นก็คือ ที่มาของธุรกิจการเมือง ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อระบบราชการไทย

ตัวระบบราชการเองยังใช้วิธีการตั้งเงินเดือนราชการให้ต่ำ แต่อนุญาตให้ข้าราชการใช้อำนาจหรือเวลาไปหาผลประโยชน์หรือรายได้เพิ่มเติมได้ การสร้างระบบอุปถัมภ์ภายในหน่วยราชการทำให้ข้าราชการผู้ใหญ่ต้องแสวงหารายได้พิเศษ เพื่อมาเลี้ยงดูลูกน้อง โดยผ่านการฉ้อราษฎร์และบังหลวงและมีการสร้างเกราะคุ้มกันระบบของตน การที่สังคมยกย่องวัตถุและคนร่ำรวยโดยไม่ให้ความสำคัญว่าแหล่งที่มาของความร่ำรวยเหล่านั้นจะเป็นอย่างไร ก็ทำให้ข้าราชการ

การซึ่งเป็นกลุ่มคนที่ไม่สามารถจะร่ำรวยได้จากเงินเดือนประจำของคนลงหันไปใช้อำนาจจากระบบเป็นเครื่องมือในการสร้างความร่ำรวยให้แก่ตนเอง

การไม่เข้าใจต่อแนวคิดที่ว่าระบบราชการเป็นการให้บริการสาธารณะและบุคคลสาธารณะของประชาชนทั่วไป ข้าราชการหรือแม้แต่ข้าราชการเมืองเองทำให้ยังคงมองเรื่องการคอร์รัปชันจำกัดอยู่ในประเด็น การฉ้อราษฎร์และบังหลวงของข้าราชการเท่านั้นที่ถือว่าเป็นการคอร์รัปชันและจะต้องเป็นการข่มขู่กรรโชกเป็นเงินก้อนใหญ่เป็นการกระทำผิดขั้นร้ายแรงที่ส่งผลเสียหายต่อสังคมและประเทศชาติโดยรวม ฉะนั้นความหมายของการฉ้อราษฎร์บังหลวงจึงแคบกว่าความหมายของคำว่าคอร์รัปชันที่ครอบคลุมถึงพฤติกรรมในการปฏิบัติราชการที่ผิดศีลธรรมทั้งหมดของข้าราชการ ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่เรื่องเล็กไปจนกระทั่งถึงเรื่องใหญ่ แต่การที่คนไทยในปัจจุบันไม่สามารถที่จะตีเส้นแบ่งระหว่างหน้าที่ของระบบราชการแบบใหม่กับแบบเก่าได้ ก็ทำให้ทั้งคนที่อยู่ในระบบราชการและคนที่อยู่นอกระบบราชการคิดเรื่องนี้ไม่ค่อยแตกต่างกัน คนจำนวนมากยังมีแนวความคิดที่สืบทอดมาจากระบบเดิมที่ว่าความช่วยเหลือถูกหลาน ญาติพี่น้องเป็นสิ่งที่ดีที่จะต้องกระทำ ระบบอุปถัมภ์และระบบเส้นสายจึงไม่มีวันหมดไปจากสังคมไทย

3. ระบบการเมือง เป็นปัญหาของระบบการเมืองมากกว่าปัญหาของตัวบุคคล ระบบการเมืองที่ขาดคุณธรรมและขาดการตรวจสอบควบคุมเกี่ยวข้องกับระบบพรรคการเมืองที่ก่อตั้งขึ้น โดยได้รับการสนับสนุนจากพ่อค้า นักธุรกิจและผู้มีอิทธิพลท้องถิ่น พรรคการเมืองมุ่งเข้าครอบครองอำนาจการปกครอง โดยการทุ่มเทเงินซื้อเสียงของประชาชนที่มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง แล้วใช้อำนาจการปกครองนี้ไปหาผลประโยชน์เข้าตัวเองและหมู่คณะ ประชาชนจึงต้องเป็นผู้แบกรับภาระทางสังคมที่นักการเมืองสร้างขึ้น

ความไม่เข้าใจในเรื่ององค์กรสาธารณะและบุคคลสาธารณะของนักการเมืองว่าอาชีพนักการเมือง มีความพิเศษในตัวของมันเอง ก็เป็นเพราะว่าผู้ที่ปรารถนาจะประกอบอาชีพนี้จะต้องเสนอตัวต่อประชาชน เพื่อให้ประชาชนที่มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งเป็นผู้คัดเลือกก่อน จึงจะสามารถประกอบอาชีพการเป็นผู้ให้บริการสาธารณะได้อย่างเต็มที่ เพราะฉะนั้นโดยวิชาชีพนี้ผู้ประกอบอาชีพจึงต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรมสามารถเป็นแบบอย่างให้แก่ประชาชนในสังคมได้เป็นอย่างดี แต่ในความเป็นจริงนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งไม่ใช่คนที่ประชาชนรับรองว่าเป็นผู้ที่มีคุณธรรมเสมอไป คนที่ลงคะแนนเสียงก็รู้ว่า ผู้สมัครรับเลือกตั้งจำนวนไม่น้อยเป็นคนที่กำลังเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ รัฐบาลผสมแต่ละสมัยที่มาจากการเลือกตั้งก็ดี ก็คือการตกลง รอมชอมแบ่งปันผลประโยชน์ระหว่างพรรคการเมืองต่าง ๆ นโยบายของรัฐบาลจึงไม่ได้ทำ

เพื่อประชาชนส่วนใหญ่เสมอไป ดังจะเห็นได้จากการทุจริตการจัดซื้อยาครั้งนี้ ที่เมื่อมีนักการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องกับโครงการคอร์ปชั่นจึงเกิดขึ้นในระดับใหญ่โตและกว้างขวางเพราะฉะนั้นแม้ว่านโยบายของรัฐจะมีการเสนอออกมาว่าจะมีการปราบปรามการคอร์ปชั่นอย่างจริงจัง ในส่วนของภาคปฏิบัติให้เห็นเป็นจริงเป็นจังต่อเนื่องก็ยังไม่เคยมีปรากฏ คล้าก แนร์ (1977) เห็นว่าการที่พรรคการเมืองใหม่จะชนะการเลือกตั้งได้ จะต้องเข้าไปขอความช่วยเหลือจากผู้ที่มิมีอิทธิพลในท้องถิ่นและจะต้องใช้เงินด้วย เมื่อได้เข้าสู่อำนาจแล้วพรรค (หรือผู้นำพรรค) จะต้องถอนทุนคืนโดยทั่วไปแล้วจะถอนทุนคืนจากการใช้จ่ายสาธารณะของรัฐ การหาทุนอีกทางหนึ่งก็คือ การขายความคุ้มครองทางการเมืองให้กับพวกนักธุรกิจที่สามารถจะจ่ายให้ได้ในราคาที่ต้องการ (โดยเฉพาะนักธุรกิจที่ทำกิจกรรมผิดกฎหมาย)

4. ปัจจัยด้านกฎหมายและกฎระเบียบข้อบังคับ กฎหมายและระเบียบข้อบังคับเปิดโอกาสให้ข้าราชการระดับสูงมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดในหลายประเด็น จึงเป็นช่องโหว่ให้เกิดการกระทำหลาย ๆ ลักษณะที่เป็นไปโดยมิชอบ หรือ เป็นการกระทำที่เห็นประโยชน์ส่วนตัวและพวกพ้องได้ง่าย โดยที่ปราศจากความผิด และระบบยังขาดการตรวจสอบและคานอำนาจ เช่น กรณีให้อำนาจสาธารณสุขจังหวัดสั่งซื้อยาและเวชภัณฑ์ได้โดยไม่ต้องมีการประกวดราคา แต่ใช้วิธีการตกลงราคาในวงเงินที่ให้อำนาจ หากนายแพทย์สาธารณสุขจังหวัดผู้หนึ่งไม่ซื้อสัตย์ก็สามารถตกลงซื้อยาและเวชภัณฑ์ได้เอง โดยการแบ่งชอยบิล เพื่อให้เป็นตามระเบียบของสำนักนายกรัฐมนตรี กรณียกเลิกราคากลางก็ถือเป็นการทุจริตคอร์ปชั่นที่มีใบเสร็จในการตรวจสอบอีกกรณีหนึ่ง การเขียนโครงการออกสเปกที่เป็นประโยชน์แก่บริษัทพรรคพวก การโอนย้ายงบประมาณเพื่อให้สะดวกแก่การคอร์ปชั่น ฯลฯ

5.3.3 ในส่วนของแนวทางในการแก้ไขปัญหาการทุจริตในการจัดซื้อยาและเวชภัณฑ์ของกระทรวงสาธารณสุขนั้น จากผลการศึกษพบว่ากลุ่มตัวอย่างเห็นว่า การแก้ไขปัญหาที่ผ่านมานี้ไม่ประสบความสำเร็จ แม้จะมีการแต่งตั้งคณะกรรมการสอบสวน หรือ ป.ป.ป. ที่ทำหน้าที่ในการสอบสวนหาข้อมูลเกี่ยวกับการกระทำผิดของข้าราชการก็ตาม ก็ไม่เคยมีการปฏิบัติอย่างจริงจัง หรือแม้แต่ตามรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ.2540 ที่กำหนดให้มี ป.ป.ช. ขึ้นมาและให้อำนาจมากขึ้นก็ตาม กลุ่มตัวอย่างก็ยังไม่แน่ใจว่า ป.ป.ช. จะหลุดพ้นจากอิทธิพลของนักการเมืองได้ หรือแม้แต่แนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพระบบการบริหารเวชภัณฑ์ของกระทรวงสาธารณสุขที่ออกมา เพื่อแก้ไขปัญหาการทุจริต บรรดา กลุ่มตัวอย่างก็ยังไม่แน่ใจว่าจะมีการปฏิบัติอย่างจริงจัง อาจถูกอิทธิพลของนักการเมืองหรือข้าราชการระดับสูงมาเป็นปัญหาได้

ผลการศึกษานี้ยังสอดคล้องกับบทวิเคราะห์เรื่องการคอร์รัปชันในมุมมองของนักวิชาการด้านต่าง ๆ สะท้อนให้เห็นแนวโน้มที่น่าสะพรึงกลัวของการคอร์รัปชันที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในหมู่ข้าราชการ นักการเมืองที่เพิ่มขึ้นอย่างมากและมีพัฒนาการอย่างสูง แม้แต่ในวงการที่มีความเป็นวิชาชีพเฉพาะเช่น งานด้านสาธารณสุข ซึ่งโดยธรรมชาติของวิชาชีพจะคำนึงถึงศักดิ์ศรีและจรรยาบรรณและสามารถหารายได้ได้ง่ายและมากกว่าอาชีพอื่น โดยไม่จำเป็นต้องมาอยู่ในกระบวนการคอร์รัปชัน แต่อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุปัจจัยหลายประการ ทำให้ไม่อาจจะหลุดพ้นจากขบวนการคอร์รัปชัน ซึ่งถ้าพิจารณาถึงสาเหตุของการคอร์รัปชันที่เป็นรากเหง้าก็คงจะเกิดจาก (1) จริยธรรมของคนและปทัสฐานของสังคมที่ตกต่ำลง มุ่งเน้นแต่พัฒนาในด้านวัตถุร่วมกับระบบสังคมดั้งเดิมของสังคมไทยเราที่พัฒนาการจากระบบศักดินามาเป็นระบบอุมัถ์ภัก์ค้าผูกพันองเส้นสาย (2) โอกาสที่เปิดให้เกิดการทุจริต (3) ระบบราชการ-ระบบการเมือง และ (4) บทลงโทษและการตรวจสอบที่อ่อนแอไร้เสถียรภาพ ฯลฯ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาก็จะต้องแก้ปัญหาคือเป็นองค์ประกอบที่เป็นเหตุปัจจัยทั้งหลายเหล่านั้นไปพร้อม ๆ กัน กล่าวคือ ต้องจัดระเบียบสังคมไทยใหม่ให้คนมีจิตสำนึกที่ดี ผู้มีอำนาจต้องร่วมแก้ไขโดยพยายามอุดช่องว่างของกฎหมาย - ระเบียบต่าง ๆ ที่เปิดช่องให้ ต้องพยายามให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปอย่างเคร่งครัด ทั้งนี้เพราะที่ผ่านมาพบว่า มาตรการลงโทษข้าราชการมีมากแต่ข้าราชการที่ถูกลงโทษคือผู้ที่ทำผิดและไม่ถูกกับนายเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ควรเพิ่มรายได้ของข้าราชการให้เป็นธรรมเป็นไปตามตลาดและเท่าเทียมกันกับอาชีพอื่นที่สอดคล้องกัน ในขณะที่เดียวกันต้องเปลี่ยนระบบการทำงานของข้าราชการไปพร้อม ๆ กันด้วย โดยเฉพาะการวัดผลงานต้องวัดที่ผลสัมฤทธิ์ของงานและลดความมั่นคงของข้าราชการลง โดยทำให้ข้าราชการสามารถถูกออกจากงานได้ง่ายขึ้น ซึ่งการทำเช่นนี้จะเป็นการกระตุ้นให้ข้าราชการทำงานเต็มที่และกลัวการทุจริต เพราะอาจถูกลงโทษและออกจากงานได้เช่นเดียวกับระบบของเอกชน ปรับเปลี่ยนและรณรงค์วัฒนธรรมข้าราชการ ปัจจุบันข้าราชการสาธารณสุขบางคนเข้าหานักการเมืองตั้งแต่ข้าราชการซี 5 ขึ้นไปก็เริ่มวิ่งเต้น โดยการเข้าหานักการเมืองไม่สนใจที่จะทำงาน ระบบการคัดเลือกผู้บริหารต้องมีการเปลี่ยนแปลง โดยให้คนในท้องถิ่นเสนอรายชื่อขึ้นต้นขึ้นมา ไม่ใช่รัฐมนตรีหรือปลัดกระทรวงเป็นผู้แต่งตั้ง นอกจากนี้ต้องมืองค์กรกำกับเพื่อไม่ให้ส่วนกลางเข้ามาแทรกแซง แต่ในขณะที่เดียวกันต้องไม่ให้เกิดการเมืองท้องถิ่นเข้าไปเกี่ยวข้อง การถ่วงดุลอำนาจโดยศาลปกครอง พ.ว.ม. ข้อมูลข่าวสารเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนขอข้อมูลข่าวสารหรือตั้งคำถามได้และให้ระบบราชการตั้งกลุ่มสหภาพได้ เพื่อให้ข้าราชการสามารถตรวจสอบองค์กรตัวเองได้ การกระจายอำนาจการตัดสินใจไปให้ท้องถิ่นและภูมิภาคมากขึ้น

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ปัญหาคอร์รัปชันเป็นปัญหาที่มีพัฒนาการเคียงคู่กับสังคม การเมือง เศรษฐกิจของไทย เรามาเป็นเวลายาวนาน เราไม่อาจปราบปรามได้เนื่องจากกลุ่มบุคคลที่มีโอกาสคอร์รัปชันและทำการคอร์รัปชันมากที่สุด ก็คือ กลุ่มที่มีหน้าที่โดยตรงในการปราบปรามคอร์รัปชัน ไม่ว่าจะเป็นการปกครองระบอบเผด็จการทางทหาร ระบอบประชาธิปไตย แนวโน้มของการคอร์รัปชันก็ยังคงดำเนินต่อไปและน่าจะมากเพิ่มขึ้นในอนาคตทั้งจำนวนทรัพย์สิน รูปแบบ วิทยาการ ลักษณะ พัฒนาการ กลยุทธ์และกลุ่มบุคคลที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับคอร์รัปชัน ทั้งนี้ก็เนื่องจากหลายสาเหตุ ที่ได้สรุปไว้ในบทสรุปข้างต้น ประเด็นที่อยากจะเสนอแนะเพิ่มเติมนี้ ผู้วิจัยอยากจะเน้นในเรื่องการแก้ไขปัญหาคอร์รัปชัน กล่าวคือ การแก้ปัญหาคอร์รัปชันจะต้องกระทำพร้อม ๆ กัน ในทุกส่วน ๆ ของสาเหตุที่เราได้ศึกษามาและการแก้ปัญหามอบแบ่งเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ คือ

1. แผนระยะยาวในการแก้ปัญหาคอร์รัปชัน ที่ผ่านมามารวมทั้งปัญหาการคอร์รัปชันให้เป็นหน้าที่ของภาครัฐ ชนชั้นนำในสังคมและองค์กรของรัฐที่ตั้งขึ้นมาให้มีหน้าที่ในการตรวจสอบ ไม่ว่าจะเป็น ป.ป.ป. หรือ ส.ต.ง. ก็ดี ผลของการแก้ไขโดยกลไกเหล่านี้ไม่ว่าการศึกษาวิจัยสมัยใดก็ตามผลการศึกษาก็จะได้คำตอบอย่างเดียวกันคือ ความล้มเหลว คนไทยเราไม่ได้ให้ความสำคัญกับปัญหาคอร์รัปชัน มักจะคำนึงถึงเพียงปัญหาปาก-ท้อง โดยไม่ได้มีโลกทัศน์ที่กว้างเพียงพอที่จะทราบว่าแท้จริงแล้วการคอร์รัปชันในวงราชการ วงการการเมือง นั้นเองเป็นตัวการสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านประสบกับปัญหาปาก-ท้องอยู่จนถึงทุกวันนี้ ปัญหาคอร์รัปชันมีส่วนทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันของคนในสังคมมากขึ้น เกิดปัญหาสังคมต่าง ๆ ตามมา การแก้ปัญหาคอร์รัปชันให้ได้ผลต้องเริ่มจากการรณรงค์อย่างจริงจังและต่อเนื่อง โดยความร่วมมือของทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน สร้างปทัสฐาน ค่านิยม วัฒนธรรม ระเบียบของสังคมขึ้นมาใหม่ให้ประชาชนมีจิตสำนึกของการเป็นพลเมืองไทย สร้างประชาสังคมให้เข้มแข็งที่จะตรวจสอบข้าราชการ นักการเมืองของชุมชนของตนเอง ให้เกิดความชัดเจนว่าพฤติกรรมใดเป็นสิ่งที่ควรยกย่อง พฤติกรรมใดเป็นสิ่งที่น่าจะประณามหรือไม่ทำให้การยอมรับพฤติกรรมใดมาก-น้อยแต่ไหนถือเป็นการคอร์รัปชัน ปทัสฐาน ค่านิยม วัฒนธรรมควรจะอบรมขัดเกลาในหลักสูตรต่อเนื่องของสถาบันการศึกษา เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งแก่สังคม การจะแก้ปัญหาลึกลับไม่ว่าจะเป็นการคุมกำเนิด ถิ่นรณรงค์และต่อเนื่องในระยะยาว 10-20 ปี จนกระทั่งฝังเข้าไปในจิตใจของพลเมืองเราก็จะสามารถแก้ปัญหานั้นได้ เพราะฉะนั้นปัญหาคอร์รัปชันแม้

ว่าจะมีความยากลำบากกว่าปัญหาอื่นหากว่าทุกส่วนของสังคมมีเจตนารมณ์อันแน่วแน่ที่จะแก้ปัญหานี้แล้ว ก็เชื่อแน่ว่าจะไม่พ้นความสามารถของสังคมไทย

การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น การพัฒนาประชาสังคมให้เข้มแข็งจนกระทั่งสังคมสามารถจะมีส่วนร่วมในการควบคุมพฤติกรรมของข้าราชการผู้ปกครองท้องถิ่นตัวเองได้ จะเป็นกลไกสำคัญในการปราบปรามคอร์รัปชันในอนาคต ผู้วิจัยใครที่จะเห็นคณะกรรมการ ป.ป.ป. ประจำจังหวัดซึ่งเป็นคณะกรรมการที่มาจากส่วนชุมชนนั้น ๆ มีความเป็นอิสระในการตรวจสอบพฤติกรรมของสังคม เพราะเพียงแค่ ป.ป.ช. ,ส.ค.ง. ตามรัฐธรรมนูญใหม่ไม่อาจจะตรวจสอบการคอร์รัปชันได้ทั่วถึง (แต่คณะกรรมการ ป.ป.ช. ของชุมชนในความคิดของผู้วิจัยจะมีประสิทธิภาพ-ประสิทธิผลมากเพียงใดขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของประชาสังคมนั้น) นอกจากนี้รัฐบาลควรส่งเสริม สนับสนุน องค์กรพัฒนาเอกชนกลุ่มต่าง ๆ ตลอดจนชมรมข้าราชการเช่น ชมรมแพทย์กลุ่มต่าง ๆ ชมรมแพทย์ชนบท ที่ได้มีบทบาทสำคัญในการสร้างความเจริญให้แก่สังคม ให้มีความแข็งแกร่งมากขึ้น เพื่อจะได้เป็นอีกกลไกหนึ่ง ในการพัฒนาสังคม และจะเป็นหน่วยงานอิสระ ที่จะตรวจสอบการทำงานของนักการเมืองและ ข้าราชการที่มีประสิทธิภาพอีกส่วนหนึ่ง

2. การแก้ปัญหาหระยะสั้น ผู้วิจัยมีความคิดเห็น ไปในแนวทางเดียวกับผู้ให้สัมภาษณ์ กล่าวคือการจัดซื้อจัดจ้าง ควรจะมีคณะกรรมการที่เป็นอิสระทุกระดับชั้นและควรมีการตรวจสอบอย่างต่อเนื่อง เช่นเดียวกับการที่มีผู้เสนอระบบการจัดซื้อยาแบบใหม่ (เสาวคนธ์, มติชน 2541) ซึ่งประกอบด้วยกลไก 3 ชั้น คือ การขยายฐานการตัดสินใจให้คนมากขึ้นและมีการหมุนเวียน ทำกระบวนการจัดซื้อให้โปร่งใส และสร้างระบบงานและการตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ แต่ยังมีจุดที่อยากวิจารณ์เพิ่มเติมอยู่อีก 2 ประเด็นคือ

1. ราคากลาง วัตถุประสงค์ของการตั้งราคากลางก็คือ เป็นการป้องกันการคอร์รัปชัน, เป็นความพยายามให้รัฐสามารถจัดซื้อ-จัดจ้างในราคาที่ดีที่สุด แต่ในทางปฏิบัติแล้ว มักจะมีการตกลงกันล่วงหน้ามาก่อน ทำให้การประมูลไม่เป็นไปตามที่ควร ในประเด็นนี้น่าจะให้มีบทลงโทษแก่บริษัทเอกชนที่มีการฮั้วกัน

นอกจากนี้ราคากลางของราชการมักจะมีราคาสูงกว่าราคาตลาด แม้แต่ราคากลางของยาและเวชภัณฑ์ที่ถูกยกเลิกไปในปี 2541 นี้ ในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นแพทย์มีการสั่งยาและเวชภัณฑ์มาใช้ในคลินิกส่วนตัวอย่างต่อเนื่อง เท่าที่พิจารณาราคายาแต่ละตัวเทียบกับ

ราคากลางของรัฐบาลผู้วิจัยซื้อได้ในราคาต่ำกว่าราคากลางของรัฐมาก ทั้ง ๆ ที่ซื้อในจำนวนน้อยกว่า จึงเกิดคำถามขึ้นมว่าจะทำอย่างไรที่จะทำให้รัฐสามารถกำหนดราคากลางได้ในราคาที่เป็นธรรม เพื่อเป็นการป้องกันการคอร์รัปชันในชั้นหนึ่ง หลังจากเกิดกรณีทุจริตยา 1,400 ล้านบาท กระทรวงสาธารณสุขได้มีแผนพัฒนาประสิทธิภาพระบบบริหารเวชภัณฑ์ (รายละเอียดภาคผนวก ค.) จากการศึกษาถ้ากระทรวงสาธารณสุขปฏิบัติได้ตามแผนที่วางไว้ย่อมมีประสิทธิภาพก็จะทำให้การจัดซื้อยาและเวชภัณฑ์มีความเป็นธรรมมากขึ้น

จากการศึกษาผู้ให้สัมภาษณ์ได้ให้ความเห็นว่า คณะกรรมการที่แต่งตั้งหรือจัดตั้งขึ้น เท่าที่ผ่านมาไม่มีประสิทธิภาพพอ เนื่องจากขาดความเป็นอิสระ มักจะเกรงใจหรือเกรงอำนาจของประธานคณะกรรมการ ไม่กล้าพอที่จะแสดงความคิดเห็นอิสระ ผู้วิจัยมีความเห็นว่าหากเป็นไปได้น่าจะมีการแต่งตั้งบุคคลที่น่าเชื่อถือของชุมชนนั้น ๆ มาเป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการในการพิจารณาจัดซื้อ-จัดจ้างและตรวจสอบด้วย เช่น ถ้าเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสาธารณสุข น่าจะเชิญผู้ทรงคุณวุฒิในด้านนั้นที่เป็นอิสระมาเป็นกรรมการ, ถ้าเป็นงานด้านโยธา ก็น่าจะเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในด้านนั้น ซึ่งอาจจะเชิญจากสถานศึกษา, ภาคเอกชนที่ไม่เกี่ยวข้อง รวมทั้งสื่อมวลชนมาเป็นกรรมการ

2. การกำหนดบทลงโทษและการบังคับใช้ จากการศึกษาประเด็นนี้ ผู้ให้สัมภาษณ์รวมทั้งผู้วิจัยมีความเห็นตรงกันว่าอยากเห็นผู้ทุจริตคอร์รัปชันได้รับการลงโทษอย่างหนักและได้รับการเผยแพร่ให้สังคมรับรู้เพื่อให้เกิดความเข็ดหลาบและไม่เอาเป็นเยี่ยงอย่าง แต่เท่าที่พบเห็นมักจะพบว่าคนทุจริตแต่มีเงินมากสามารถหลุดพ้นจากการลงโทษและการตรวจสอบและมีหน้ามีตาอยู่ในสังคม ทำให้คนรุ่นใหม่ที่มีโอกาสที่จะทุจริต จึงตัดสินใจไม่ขาดและในท้ายที่สุดก็เลือกตัดสินใจที่จะเลี้ยงทุจริตคอร์รัปชันอยู่นั่นเอง